

Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen/spellen op woordniveau.

Dyslexie op het Leonardo

Inhoud

Inleiding	2
1. Signalering en screening	3
2. Begeleiding en registratie	4
2.1 Begeleiding	4
2.2 Registratie in leerlingvolgsysteem Magister	4
3. Compenserende faciliteiten	5
3.1 Tijdverlenging	5
3.2 Lettergrootte	5
3.3 Beoordeling van spelling	5
3.4 Gebruik laptop en Kurzweil	6
4. Examens	8
4.1 Tijdverlenging	8
4.2 Lettergrootte	8
4.3 Verklanking (audio)	9
4.5 Gebruik computer als schrijfgerei	9
4.4 Beoordeling van spelling	10
4.6 Stappenplan kandidaten met dyslexie	10
5. Verlichting en dispensatie van vakken	11
5.1 Wetgeving onderbouw	11
5.2 Wetgeving bovenbouw	12

Inleiding

Het beleid van het Leonardo College ten aanzien van dyslexie is gebaseerd op het Protocol dyslexie Voorgezet Onderwijs (Henneman, Kelijnen & Smits, 2004).

Dit protocol biedt de school een leidraad bij het ontwikkelen van een dyslexiebeleid dat aansluit bij de verschillen in uitgangssituaties van de leerlingen. De doelstellingen van dat protocol gelden ook voor het beleid op het Leonardo college. De doelstellingen zijn:

- Dyslectische leerlingen volgen de opleiding waartoe ze op basis van hun cognitieve capaciteiten in staat zijn.
- Zij vergroten – zo nodig met hulpmiddelen - hun functionele lees- en spellingvaardigheid.
- Zij leren omgaan met hun dyslexie.

Om deze doelstellingen te bereiken, gaan daartoe gespecialiseerde docenten, de dyslexiecoaches, samen met een leerling na wat hij of zij nodig heeft. Heeft hij voldoende aan begrip, goed onderwijs of heeft hij daarnaast ook nog individuele ondersteuning of extra hulpmiddelen nodig? Waar ook voor gekozen wordt, de faciliteiten en de begeleiding worden altijd in overleg met de leerling bepaald, want alleen als het traject aansluit bij de behoeften van de leerling, kan er met succes gewerkt worden.

Dyslexie

Het woord 'dyslexie' betekent, letterlijk vertaald uit het Grieks, 'niet goed kunnen lezen'. Mensen met dyslexie hebben bijvoorbeeld moeite met de koppeling van tekens aan klanken. Hierdoor verloopt het lezen traag en/of moeizaam. Bij de letterlijke vertaling uit het Grieks dekt de vlag de lading echter niet. Dyslectici hebben naast leesproblemen ook vaak spellingsproblemen. Een goede en algemeen geaccepteerde definitie kan als volgt gegeven worden:

Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen/spellen op woordniveau.

Bron: Stichting Dyslexie Nederland, Diagnose van Dyslexie, 2004

Deskundigenverklaring

De deskundigenverklaring wordt afgegeven na onderzoek door een daarvoor bevoegde orthopedagoog. Deze is onbeperkt geldig. In de verklaring worden maatregelen en faciliteiten aanbevolen die de leerling in staat stellen beter met dyslexie om te gaan. Sommige aanbevelingen vallen onder de verantwoordelijkheid van school en andere onder de verantwoordelijkheid van de leerling.

De deskundigenverklaring is niet een louter administratief onderdeel dat leidt tot ergens een *vinkje* en daarna tot voorzieningen. De verklaring is een startpunt voor een onderwijstraject waarin zo goed mogelijk met de beperking rekening wordt gehouden. Door het wegnemen van belemmeringen, door extra inspanning (méér lezen als je dyslectisch bent) en soms door keuzes die de druk van de beperking reduceren. Het (centraal) examen is een eindpunt. De daar toegestane aanpassingen zijn een logisch vervolg van een onderwijstraject. Dat betekent overigens niet dat aanpassingen zonder meer zijn toegestaan *als* en *omdat* ze in het voortraject zijn toegepast. Deskundigenverklaringen zijn soms heel open, soms heel specifiek. In beide gevallen is het de verantwoordelijkheid van de school om in het onderwijstraject te verifiëren of aanpassingen nodig zijn – met daarna dus een vervolg bij het schoolexamen en het centraal examen. Een open deskundigenverklaring kan in het onderwijstraject nader worden geconcretiseerd. Bij een soms heel dwingend ogende, strak gespecificeerde verklaring kan in het onderwijstraject duidelijk worden welke aspecten wanneer van toepassing zijn.

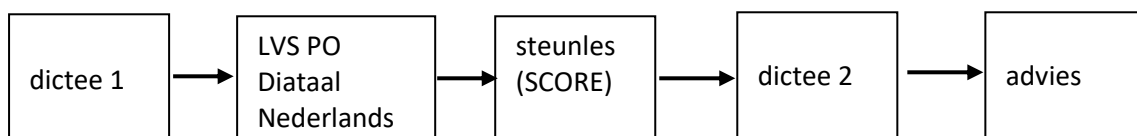
1. Signalering en screening

Er komen drie categorieën kinderen in de brugklas binnen:

- Leerlingen met een dyslexieverklaring
Zij hebben direct recht op compenserende faciliteiten. Deze brugklasleerlingen komen bij elkaar o.l.v. de dyslexiecoach voor een kennismaking en start van de begeleiding. De dyslexiecoach noteert de gemaakte afspraken in het logboek in magister.
De administratie markeert in magister onder 'kenmerken' de code dyslexie.
- Leerlingen over wie de basisschool een sterk vermoeden heeft uitgesproken over dyslexie
Wanneer bij een leerling een vermoeden is uitgesproken, wordt ouders aangeraden zo snel mogelijk te laten testen op dyslexie bij een erkend orthopedagoog. De leerling kan ook meegenomen worden in de algemene screening (zie hieronder).
- Leerlingen zonder dyslexie (of vermoeden hiervan)
Omdat dyslexie niet altijd al in het basisonderwijs gesignaleerd is, wordt bij alle brugklasleerlingen een screening afgenomen. De hiermee ingewonnen informatie kan leiden tot een advies om de leerling te laten testen. Onderstaande stappen worden gevolgd.

Stappenplan screening dyslexie klas 1:

1. Bij alle brugklasleerlingen wordt in oktober een **dictee** afgenomen door de docent Nederlands (uit protocol dyslexie VO). De dyslexiecoach coördineert dit ism de sectievoorzitter Nederlands.
2. Maken leerlingen te veel fouten op het dictee (mavo > 18, hv > 15), dan worden de gegevens van het PO geanalyseerd. Het gaat om **de onderdelen spelling uit het leerlingvolgsysteem en percentielscore taal op de Eindtoets**. De dyslexiecoach brengt dit in kaart ism de zorgcoördinator.
3. Na de eerste periode rapporteren de docenten Nederlands aan de dyslexiecoach welke leerlingen zwak zijn in **lezen, spelling en grammatica** en onder de maat scoren bij de **Diataaltoets**. De dyslexiecoach stuurt de docenten een verzoek hiervoor.
4. De gegevens uit punt 1, 2 en 3 worden samengevoegd door de dyslexiecoach.
5. Leerlingen die op meerdere onderdelen opvallen, krijgen **een periode extra spelling en/of lezen**. Dit kan via steunles Nederlands of de docent Nederlands die SCORE bijhoudt.
6. Na deze periode neemt de dyslexiecoach opnieuw het **dictee** af.
7. Vallen de leerlingen daarop nog steeds uit, dan geeft de dyslexiecoach het advies aan ouders om door te testen bij een orthopedagoog (bijv. Quadraat). Eventuele kosten in het kader van onderzoek en begeleiding komen voor rekening van ouders zelf. Veel verzekeringen vergoeden het onderzoek.

2. Begeleiding en registratie

2.1 Begeleiding

De begeleiding van dyslecten is in handen van Aukje van der Neut (onderbouw) en Emma Veldman (bovenbouw). Zij volgen de leerlingen, beantwoorden vragen, geven tips en laten ervaringen uitwisselen.

De begeleiding die de school biedt, bestaat uit:

- begeleidingsgesprekken: individueel of in groepsverband
- toestemming en advisering voor gebruik van ondersteunende technologie
- naar behoefte overleg met de leerling over de effecten van faciliteiten
- faciliteren van examenleerlingen

De dyslexiecoaches hebben zowel voor leerlingen als docenten een begeleidende en adviserende rol. Zij informeren over het beleid en over nieuwe voorstellen. Als een leerling behoefte heeft aan individuele ondersteuning in de vorm van RT, dan zal deze buiten de school gezocht moeten worden. Binnen de school zijn daar geen mogelijkheden voor. Wel kan de school adviseren bij het doorverwijzen naar een hulpverlenende instantie.

Om bovenstaande te realiseren moet er voldoende informatie aanwezig zijn over de belemmeringen die een dyslectische leerling bij het volgen van het onderwijs ondervindt. Dit betekent dat een kopie van een officiële *dyslexieverklaring* in het dossier van de leerling aanwezig moet zijn. Wanneer alle benodigde informatie aanwezig is, stelt de dyslexiecoach vervolgens in overleg met de leerling vast welke steun geboden moet worden. De faciliteiten worden in Magister gezet.

In alle leerjaren heeft een dyslectische leerling jaarlijks contact met één van de dyslexiecoaches en indien gewenst op afspraak meer dan één gesprek. Behoeften kunnen in de loop der jaren veranderen, wat bijstelling van afspraken tot gevolg kan hebben.

2.2 Registratie in leerlingvolgsysteem Magister

Zodra de dyslexieverklaring op school binnen is, wordt in het dossier van de leerling een speciaal logboekbericht aangemaakt in magister, dat de hele schoolloopbaan blijft staan. In dit bericht staan de faciliteiten beschreven, waarvan de leerling gebruik maakt. De faciliteiten kunnen gedurende de schoolloopbaan aangepast of aangevuld worden. Daarnaast wordt de dyslexie als kenmerk ingevoerd door de administratie. Elke docent is daardoor in de gelegenheid per klas een overzicht van dyslecten op te roepen.

Aan het begin van elk schooljaar wordt bij alle leerlingen in jaar 2 tot 6 opnieuw geïnventariseerd of de gegevens nog kloppen en eventuele aanpassingen worden doorgevoerd. Streven is dit voor de herfstvakantie rond te hebben.

Het is van groot belang dat alle docenten goed op de hoogte zijn van deze rechten en plichten. Zij kunnen deze terugvinden in Magister en de handelingswijzer (bijlage) voor docenten. Mocht een leerling signaleren dat hier niet aan voldaan wordt, stelt deze de dyslexiecoach hiervan op de hoogte. De coach zal in contact treden met de desbetreffende collega voor een reparatiegesprek.

3. Compenserende faciliteiten

De gangbare aanpassingen voor dyslectische leerlingen zijn tijdverlenging, een geschikte lettergrootte en verklanking (voorlezen van teksten). De hieronder beschreven faciliteiten gelden voor alle (voortgangs)toetsen, die geen onderdeel zijn van het eindexamen. De regels voor examenonderdelen staan in een aparte paragraaf vermeld.

3.1 Tijdverlenging

Tijdverlenging kan in het algemeen (waar doeltreffend in relatie tot de beperking) worden toegestaan. Als sprake is van meerdere beperkingen, mogen de tijdverlengingen op grond van verschillende beperkingen *niet* bij elkaar worden opgeteld.

Een docent zorgt bij een reguliere toets (uitgaand van een lesuur van 45 minuten) dat er daadwerkelijk sprake is van een verlichting door het volgende toe te passen:

- De dyslectische leerling maakt **minder opgaven**. De docent geeft duidelijk aan welke opgaven niet gemaakt hoeven te worden. Richtlijn: 10% van de opgaven minder.
Bij voorkeur in verhouding met de toets: bij korte toetsen of toetsen met nauwelijks leeswerk is minder tijdverlenging nodig dan bij een lange toets met veel bronnenmateriaal en leeswerk.

NB. Wanneer bovenstaande optie absoluut niet mogelijk is, omdat de lesstof zich niet leent om de toets in te korten, dan maakt de docent de toets geschikt voor *alle* leerlingen (met dyslexie en in sommige gevallen ook ADHD, ADD, DCD) om de toets **binnen een lesuur** te kunnen maken.

In dit geval is het van belang dat de docent voorafgaand aan de toets vertelt dat van deze optie gebruik wordt gemaakt.

Bij toetsen in **toetsweken** kan wel verlenging zoals bij SE's en examens georganiseerd worden. Hierbij worden deze tijdverlenging toegepast:

- toets van 45 minuten: 10 minuten
- toets van 90 minuten: 15 minuten

3.2 Lettergrootte

Het basislettertype is Arial met puntgrootte 12 (conform examenregelingen).

Puntgrootte 12 is een adequate lettergrootte voor kandidaten met een leesbeperking.

Door de grotere standaardletter vervalt de noodzaak om zelf te vergroten.

NB. Als in zeer uitzonderlijke gevallen een extra vergrote letter gewenst is, wordt hiervan een notitie gemaakt in magister.

Loep of leesliniaal

Hoewel alle teksten en vragen in puntgrootte 12 zijn, kan bij grafieken, tabellen en dergelijke een kleinere letter worden gehanteerd. Als de dyslectische leerling die letters als (te) klein ervaart, kan hij gebruikmaken van een loep of een leesliniaal.

Markeren

Het is toegestaan om met een markeerstift stukken tekst van een toets te markeren.

3.3 Beoordeling van spelling

Voor de *beoordeling van spelling* gelden uiteindelijk bij het eindexamen dezelfde regels voor alle leerlingen. Er is dus geen sprake van een verminderde aftrek voor dyslectische kandidaten of van het niet-meetellen van 'typische dyslexiefouten'. In klas 1 en 2 wordt naar deze regeling toegewerkt.

In klas 1 en 2 wordt een aangepaste beoordeling gehanteerd door de secties Nederlands en de moderne vreemde talen. Bij de overige vakken worden geen faciliteiten voor spelling verleend, omdat daar de spelling nooit onderdeel van een beoordeling is. De secties hebben omschreven welke aanpassingen in de beoordeling van spelling gehanteerd worden.

Vanaf klas 3 geldt de beoordeling volgens examennormen. Daarbij is het wel van belang dat er in de toets, net als in het centraal examen, geen beoordelingssystematiek wordt toegepast waardoor het slechte spellen wél een belemmering wordt. Bij schrijfoopdrachten moet de kandidaat in staat worden gesteld om ook te laten zien wat hij wél kan en om daarop te scoren. Een systeem waarbij voor elke spelfout een half punt wordt afgetrokken, voldoet niet aan die eis.

Let op: Extra hulpmiddelen zoals spelling- of grammaticakaarten zijn niet toegestaan.

3.4 Gebruik laptop en Kurzweil

Wanneer een leerling gebruik wil maken van een laptop, gaat dit altijd in overleg met de dyslexiecoach. Docenten/mentoren maken hierover zelf geen beslissing, maar brengen de leerling in contact met de dyslexiecoach. De coach noteert de afspraken in Magister.

Tijdens lessen en (voortgangs)toetsen verzorgt de leerling een eigen laptop en is hier zelf verantwoordelijk voor. Tijdens examenonderdelen worden de laptops (met of zonder kurzweil) door school geleverd.

3.4.1 Laptop als schrijfgerei

De leerling gebruikt de laptop tijdens de les om aantekeningen te maken.

Wanneer (ook) toetsen op de laptop worden gemaakt, zorgt de leerling zelf voor een USB-stick waarop de toets kan worden opgeslagen.

- De leerlingen noteert zijn antwoorden in Word en slaat het werk op op de USB-stick (niet op eigen laptop!).
- Na afloop van de toets levert de leerling de USB stick in bij docent.
- De docent zet het gemaakte werk op eigen laptop en drukt de toets af.
- De docent wist het gemaakte werk van de USB-stick en geeft deze terug aan de leerling.

Veilige opslag tijdens het werk

Bij gebruik van de computer als tekstverwerker is het essentieel om te zorgen dat het gemaakte werk zeer frequent wordt opgeslagen op de usb-stick. Mocht de computer crashen en niet meer te gebruiken zijn, dan kan de kandidaat op een andere computer verder werken. Het risico van een stroomstoring kan worden voorkomen door op een laptop met een opgeladen batterij te werken.

Geen toegang tot verboden materiaal

De leerling mag geen toegang hebben tot hulpmiddelen die niet zijn toegestaan, zoals een digitaal woordenboek, een (digitale) encyclopedie, e-mail en internet.

Spellingscontrole

Leerlingen met een dyslexieverklaring wordt toegestaan dat de spellingcontrole is ingeschakeld, ook bij toetsen, waarin de kandidaat mede beoordeeld wordt op een juiste spelling. Alleen als de kandidaat daadwerkelijk spellingfouten maakt, worden conform het correctievoorschrift punten in mindering gebracht.

NB. Voor leerlingen die op basis van een andere stoornis dan dyslexie met een laptop werken (bijvoorbeeld een motorische stoornis of reuma) geldt: de spellingscontrole mag ingeschakeld zijn, behalve bij de toetsen waarbij de leerling mede beoordeeld wordt op spelling.

3.4.2 Laptop met Kurzweil (spraaksynthese)

Dyslectische kandidaten voor wie audio is toegekend, kunnen gebruikmaken van spraaksynthese. Daarbij zet de computer de digitale tekst via spraaksynthesesoftware om in spraak. Leerlingen worden in de gelegenheid gesteld om via school met het programma Kurzweil te werken.

- Aanvraag bij en verstrekking van licentie van school door dyslexiecoaches
- Bestellen gewenste boeken geschikt voor Kurzweil via dyslexiecoaches door zorgco

Kurzweil kan ingezet worden voor het studeren thuis, tijdens de les en/of tijdens toetsen.

- Tijdens toetsen (onderbouw) en voortgangstoetsen (bovenbouw) neemt de leerling zijn eigen laptop mee met Kurzweil daarop. Ook heeft de leerling eigen oortjes/koptelefoon.
- De docent levert de toets in PDF-bestand aan op een USB-stick van de docent (eventueel verkrijgbaar bij de administratie).
- De leerling noteert zijn antwoorden op papier en levert deze net als alle anderen in.
- Na afloop van de toets geeft de leerling de USB-stick terug aan de docent.

*Spraaksynthesesoftware kan veel mogelijkheden bieden die bij toetsen **niet** zijn toegestaan, bijvoorbeeld een digitaal woordenboek. De docent dient erop toe te zien dat verboden zaken niet worden gebruikt.*

3.4.3 Combinatie van schrijfgerei en spraaksynthese

Het is in beginsel goed mogelijk om op één computer zowel de tekst (in pdf voor Kurzweil) te hebben, als het schrijfdeel (tekstverwerker). Dat vergt echter wel enige oefening en is dus bij toetsen alleen zinvol als de leerling er in de voorafgaande periode ook mee heeft gewerkt. Gebruikt de leerling de laptop voor beiden, dan kan het gemaakte werk (in Word) ook worden opgeslagen op de USB-stick van de docent in plaats van een USB-stick van de leerling.

3.4.3 Verklanking via een ander hulpmiddel

Naast Kurzweil zijn er andere mogelijkheden om te laten verklanken. Deze zijn wel minder gebruikelijk en kunnen niet op alle momenten ingezet worden.

Daisy speler

De Daisy-cd kan worden afgespeeld in een speciale Daisy-speler of op een computer of laptop. Op een computer of laptop is speciale Daisy-afspeelsoftware nodig, gratis te downloaden van www.daisy.org/amis. Leerlingen gebruiken dit over het algemeen niet tijdens de lessen maar thuis om huiswerk op te maken.

Leespen

Een *leespen* (reading pen) is de facto niet anders dan spraaksynthese. Er is dus geen verbod op dit hulpmiddel (voor leerlingen met toestemming voor audio), met dien verstande dat het ingebouwde digitale woordenboek geblokkeerd moet zijn. Overigens is een leespen nauwelijks geschikt voor leesteksten. Spraaksynthese op de computer is de voor de hand liggende volgende stap.

4. Examens

Zie voor een uitgebreide versie: [brochure voor kandidaten met een beperking](#).

Onderstaande regelingen zijn van toepassing op de schoolexamens en het Centraal Examen.

De gangbare aanpassingen voor dyslectische kandidaten zijn verklanking (voorlezen van teksten), een geschikte lettergrootte en extra tijd (maximaal een half uur). Niet toegestaan zijn spellingkaarten of een digitaal woordenboek. Ook een andere beoordeling van examenonderdelen (met name spelling) is niet toegestaan.

Het gebruik van de computer als schrijfgerei is bij alle papieren, schriftelijke examens voor alle kandidaten, dus ook dyslectische kandidaten, toegestaan en bij dyslectische kandidaten wellicht voor de hand liggend.

Voorwaarde voor aanpassing van de wijze van examinering op grond van [artikel 55.2 van het Eindexamenbesluit](#) is een deskundigenverklaring (psycholoog of orthopedagoog).

Als de school meent dat de mogelijke aanpassingen die in de volgende subparagrafen geboden worden, de belemmeringen van de kandidaat onvoldoende wegnemen (bijvoorbeeld omdat er sprake is van meerdere beperkingen), wendt de school zich tot het CvTE, via beperking@hetcvte.nl.

4.1 Tijdverlenging

Op grond van artikel 55 van het Eindexamenbesluit kan bij centrale examens aan dyslectische kandidaten een half uur tijdverlenging worden toegekend. Voor examenonderdelen geldt:

- SE van 45 minuten: 10 minuten
- SE van 90 minuten: 15 minuten
- SE van 130 minuten: 20 minuten
- Centraal examen: 30 minuten

Tijdverlenging kan in het algemeen (waar doeltreffend in relatie tot de beperking) worden toegestaan. Als sprake is van meerdere beperkingen, mogen de tijdverlengingen op grond van verschillende beperkingen *niet* bij elkaar worden opgeteld. Uitzondering: als sprake is van tijdverlenging op grond van anderstaligheid en kort verblijf in Nederland (hoogstens zes jaar) én van dyslexie, kan twee maal een half uur worden toegekend.

4.2 Lettergrootte

De papieren centrale examens worden standaard geleverd in puntgrootte 12. Het basislettertype is Arial. Puntgrootte 12 is een adequate lettergrootte voor kandidaten met een leesbeperking. Door de grotere standaardletter en het vervallen van de noodzaak om zelf te vergroten, wordt de organisatielast voor scholen verlicht, wordt het risico op onbedoelde schending van de geheimhouding gereduceerd en worden incidenteel voorkomende vergrotingsfouten – met name bij tekeningen, tabellen en grafieken – voorkomen.

Als in uitzonderlijke gevallen een extra vergrote letter of een andere steunkleur gewenst is, kan de school hiervoor direct voorafgaand aan de afname onder strikte voorwaarden zorgen.

Loep of leesliniaal

Hoewel bijna het hele examen (teksten en vragen) in puntgrootte 12 is, kan bij grafieken, tabellen en dergelijke een kleinere letter worden gehanteerd. Als de dyslectische kandidaat die letters als (te) klein ervaart, kan hij gebruikmaken van een loep of een leesliniaal.

4.3 Verklanking (audio)

Op grond van de deskundigenverklaring kan de directeur aan een kandidaat met een leesbeperking het recht op audio (voorlezen) toekennen. Bij de centrale examens kan dat op drie manieren worden uitgevoerd:

- door een toezichthouder op verzoek te laten voorlezen; een voorlezer is alleen toegestaan als een ander adequaat middel ontbreekt!
- door gebruik te maken van een Daisy-cd;
- door middel van spraaksynthese waarbij de digitale tekst omgezet wordt in computerspraak. Bij digitale centrale examens in Facet is audio beschikbaar in de vorm van spraaksynthesesoftware voor alle varianten.

4.3.1 Verklanking (audio): de Daisy-cd

Als een dyslectische kandidaat recht heeft op audio, kan de rector bij de papieren centrale examens een Daisy-cd bestellen. De Daisy-cd bevat ingesproken tekst (natuurlijke spraak) van de tekst van het examen (teksten, vragen, eventuele bronnen). Daisy voor het tweede tijdvak wordt uitsluitend geleverd voor Nederlands en Engels.

4.3.2 Spraaksynthese (audio): Kurzweil

Dyslectische kandidaten die recht hebben op audio, kunnen gebruikmaken van spraaksynthese. Daarbij zet de computer de digitale tekst via spraaksynthesesoftware om in spraak. De school of de kandidaat zorgt voor de spraaksynthesesoftware (Kurzweil). Het CvTE zorgt voor een bestand dat geschikt is voor spraaksynthese. Deze bestanden worden geleverd als pdf. Het bestand bevat het examen in een opmaak die identiek is aan die van het papieren examen, geschikt gemaakt voor spraaksynthesesoftware. De pdf wordt geleverd op cd-rom, in kandidaataantallen conform de bestelling door de school. Het vooraf openen van de envelop is **niet** toegestaan.

Bij de beslissing of het hulpmiddel/de hulpmiddelen bij SE's en CE's wordt ingezet, wordt ook meegewogen of een leerling het hulpmiddel al een tijd gebruikt heeft. Het is niet logisch zo'n hulpmiddel voor het eerst bij SE's en examens in te zetten.

*Spraaksynthesesoftware kan veel mogelijkheden bieden die bij centrale examens **niet** zijn toegestaan, bijvoorbeeld een digitaal woordenboek. De school dient erop toe te zien dat verboden zaken niet worden gebruikt. Dat geldt ook voor verbinding van de computer met de buitenwereld via internet of e-mail. Alleen dyslectische leerlingen mogen spellingcontrole gebruiken. Als dus een niet-dyslectische leerling om andere redenen spraaksynthese gebruikt (bij een visuele beperking of met specifieke toestemming van het CvTE) dan mag de spellingcontrole niet worden gebruikt.*

Een leespen (reading pen) is de facto niet anders dan spraaksynthese. Er is dus geen verbod op dit hulpmiddel (voor kandidaten met toestemming voor audio), met dien verstande dat het ingebouwde digitale woordenboek geblokkeerd moet zijn. Overigens is een leespen nauwelijks geschikt voor examenleesteksten. Spraaksynthese op de computer is de voor de hand liggende volgende stap.

4.5 Gebruik computer als schrijfgerei

Het gebruik van de computer als schrijfgerei is algemeen toegestaan, ook voor kandidaten zonder beperking. Melding aan het CvTE of de inspectie is dus niet nodig. Bij gebruik van de computer hoeft voor leerlingen met een geldige dyslexieverklaring de spellingcontrole niet te worden uitgeschakeld. Dat maakt dit hulpmiddel doeltreffend en voor de hand liggend voor leerlingen met dyslexie. De school kan dit hulpmiddel toestaan (maar houdt rekening met de juridische betekenis van *kan*). Bij gebruik van de computer ziet de school erop toe dat de leerling geen toegang heeft tot hulpmiddelen die niet zijn toegestaan. Voor niet-dyslectische kandidaten is spellingscontrole ook toegestaan, behalve bij het CE Nederlands, waarbij de kandidaat mede beoordeeld wordt op spelling.

4.4 Beoordeling van spelling

Voor de *beoordeling van spelling* gelden voor alle kandidaten dezelfde (vakspecifieke) regels. Er is dus geen sprake van een verminderde aftrek voor dyslectische kandidaten of van het niet-meetellen van 'typische dyslexiefouten'. In beginsel geldt dit ook voor het schoolexamen.

Daarbij is het wel van belang dat er in het schoolexamen, net als in het centraal examen, geen beoordelingssystematiek wordt toegepast waardoor het slechte spellen wél een belemmering wordt. Bij schrijfp opdrachten moet de kandidaat in staat worden gesteld om ook te laten zien wat hij wél kan en om daarop te scoren. Een systeem waarbij voor elke spelfout een half punt wordt afgetrokken, voldoet niet aan die eis.

Let op: Extra hulpmiddelen zoals spelling- of grammaticakaarten zijn bij het centraal examen niet toegestaan.

Digitale woordenboeken

Digitale woordenboeken zijn bij de centrale examens *niet* toegestaan. Dat verbod is gebaseerd op het feit dat in de centrale examens van bijvoorbeeld Engels wordt onderzocht hoe 'fluent' het Engels van de kandidaat is. Dat vereist een ruime woordenschat. Bij gebruik van een digitaal woordenboek en zijn snelle opzoekfunctie vervalt de noodzaak van beheersing van de woordenschat, zodat niet langer wordt getoetst of aan deze exameneis wordt voldaan en dus geen geldig examen wordt afgelegd.

4.6 Stappenplan kandidaten met dyslexie

- Nagaan welke aanpassing gewenst is door *dyslexiecoach* (september);
- Nagaan of de aanpassing voorzien is in de regelgeving en het standaard aanbod;
- Verwerken aanpassingen in gedeeld document met examensecretaris en ICT en registreren in Magister door *dyslexiecoach*;
- Aanpassingen communiceren met docenten door *examensecretaris*;
- Zo nodig (Daisy of spraaksynthese-cd) bestellen vóór 1 november bij DUO (bij de algemene bestelling van examens) door *examensecretaris*;
- Voor digitale examens en rekentoets hoeft niets te worden besteld;
- Digitale woordenboeken, spelling- en grammaticakaarten zijn niet toegestaan;
- Aanpassingen inclusief eventuele tijdverlenging zo spoedig mogelijk melden bij inspectie.

5. Verlichting en dispensatie van vakken

Voor het voortgezet onderwijs geldt in kort bestek: een hoger niveau geeft minder recht op dispensatie. De mogelijkheden om ontheffing te verlenen voor de tweede moderne vreemde taal verschillen per schoolsoort, leerjaar of leerweg (vmbo).

5.1 Wetgeving onderbouw

Het onderwijsprogramma in de eerste twee leerjaren aan een school voor mavo omvat tevens onderwijs in Franse taal of Duitse taal.

Het onderwijsprogramma in de eerste drie leerjaren aan een school voor vwo en een school voor havo omvat tevens onderwijs in Franse taal en Duitse taal.

5.1.1. VMBO in de eerste twee leerjaren (Inrichtingsbesluit WVO, artikel 22)

Behalve voor leerlingen die naar de verwachting van het bevoegd gezag doorstromen naar de basisberoepsgerichte leerweg, is in het vmbo in de eerste twee leerjaren Frans of Duits als tweede moderne vreemde taal verplicht. Scholen mogen zelf kiezen welke van deze twee zij aanbieden, maar mogen ook beide talen aanbieden. Het Leonardo College biedt beide talen aan. Voor het volgen van alleen Frans of alleen Duits is geen ontheffing nodig. Vrijstelling voor Frans én Duits is niet mogelijk voor dyslectische leerlingen. Wel kan de school in de eerste twee leerjaren zelf invulling geven aan het onderwijs in de tweede moderne vreemde taal, omdat er, met uitzondering van Engels, geen kerndoelen zijn voor de moderne vreemde talen. De school moet hierbij wel rekening houden met de doorstroommogelijkheden van de leerling.

5.1.2 Havo en vwo in de eerste drie leerjaren (Inrichtingsbesluit WVO, artikel 21)

In de eerste drie leerjaren van havo en vwo zijn zowel Frans als Duits verplicht. Er kan geen ontheffing worden verleend aan dyslectische leerlingen. Wel kan de school in de eerste drie leerjaren zelf invulling geven aan het onderwijs in de tweede moderne vreemde taal, omdat er, met uitzondering van Engels, geen kerndoelen zijn voor moderne vreemde talen. De school moet hierbij wel rekening houden met de doorstroommogelijkheden van de leerling.

In de onderbouw van havo en vwo hebben leerlingen met dyslexie dus officieel geen enkel wettelijk recht om ontheffing voor Frans of Duits aan te vragen. Wel geeft de wet de rector de mogelijkheid om in bijzondere gevallen leerlingen een *gedeeltelijke vrijstelling/aangepaste invulling* te verlenen voor Frans of Duits. Het gaat hier om leerlingen met dyslexie voor wie de vreemde talen een ernstig struikelblok vormen. Het kan gebeuren dat een leerling vanwege die problemen met Frans of Duits gedwongen zou worden naar een opleiding op een lager niveau uit te wijken, dan waarvoor hij of zij in principe wel de capaciteiten heeft. Deze leerling zal in dat geval een onderwijsprogramma op eigen niveau afleggen, vastgesteld door de vakdocent. Er is dan sprake van een *verlichting* van het vak.

Voorwaarden voor verlichting zijn:

- De leerling heeft een stoornis die specifiek betrekking heeft op taal (o.a. dyslexie) of een zintuiglijke stoornis met een effect op taal (o.a. slechthoorden). Daarover is op school een verklaring van een orthopedagoog/psycholoog met BIG-registratie aanwezig. In de dyslexieverklaring moet aangegeven worden dat er problemen verwacht kunnen worden bij het aanleren van een moderne vreemde taal.
- De problemen zijn dusdanig groot dat de leerling niet het eindniveau zal kunnen halen dat bij zijn verstandelijke vermogens past. De leerling is dus niet in staat om minimaal een 4 als eindcijfer te halen.
- De leerling moet op het juiste niveau van onderwijs zitten. Het mag niet zo zijn dat een leerling door middel van vrijstelling op een hoger niveau kan functioneren. De problemen zijn dus niet over de hele linie terug te vinden.
- De leerling heeft zich op school en thuis optimaal ingezet door compenserend te werken.

- De leerling heeft (intern of extern) ondersteunende uren in dit vak gevolgd.
- De leerling heeft verschillende leerstrategieën ingezet. Hier is het gebruik van ondersteunende technologie, zoals spraaksynthese, een voorbeeld van. Over de mogelijkheden is overleg met de dyslexiecoach geweest.

NB. het uitgangspunt van de regelgeving is niet dat een vreemde taal voor een dyslectische leerling te *moeilijk* zou zijn, maar dat het leren van twee moderne vreemde talen een te zware belasting is in het onderwijs.

Alleen in een aantal specifieke gevallen – en dan gaat het niet alleen om leerlingen met dyslexie - is er een mogelijkheid voor ontheffingen:

- Leerlingen die Spaans, Russisch, Italiaans, Arabisch of Turks volgen kunnen ontheffing krijgen voor Frans óf Duits. Het is niet mogelijk beide vakken te vervangen;
- Leerlingen die buiten Nederland vergelijkbaar onderwijs hebben gevolgd en daarbij geen of te weinig onderwijs in Frans of Duits hebben gekregen kunnen ontheffing krijgen voor Frans, Duits of beide talen;

Leerlingen kunnen via deze regel alleen ontheffing krijgen wanneer zij voor de eerste maal tot een school voor havo of vwo zijn toegelaten en zijn geplaatst in een hoger leerjaar dan het eerste.

5.2 Wetgeving bovenbouw

[Inrichtingsbesluit Artikel 26e. Ontheffingen en vrijstellingen vwo en havo](#)

In de bovenbouw havo is het mogelijk alle moderne vreemde talen te laten vallen.

Op het atheneum kan het onderwijs in de tweede moderne vreemde taal onder voorwaarden worden vervangen door een ander vak. De ontheffing in het onderwijs werkt vanzelfsprekend door in het examen. Ook hier is weer sprake van het woordje *kan*: de afweging is aan de school maar wel binnen de door de overheid gestelde kaders.

NB. het uitgangspunt van de regelgeving is niet dat een vreemde taal voor een dyslectische leerling te *moeilijk* zou zijn, maar dat het leren van twee moderne vreemde talen een te zware belasting is in het onderwijs. Een ontheffing pas toepassen bij de uitslag van het examen past niet op de regels zoals vastgelegd in het *Inrichtingsbesluit*.

Op het atheneum kunnen er ontheffingen gegeven worden voor het volgen van onderwijs en het afleggen van het examen in de tweede moderne vreemde taal (Frans, Duits) in het gemeenschappelijk deel op de volgende gronden (inrichtingsbesluit, artikel 26e):

- **a.** de leerling heeft een stoornis die specifiek betrekking heeft op taal of een zintuiglijke stoornis die effect heeft op taal;
- **b.** de leerling heeft een andere moedertaal dan de Nederlandse taal of de Friese taal;
- **c.** de leerling volgt onderwijs in het profiel natuur en techniek of het profiel natuur en gezondheid en het onderwijs in de taal verhindert naar verwachting een succesvolle afronding van de opleiding.

Een dergelijke ontheffing kan alleen worden gegeven indien aan de volgende voorwaarden is voldaan:

- a) er is een rapport van een deskundige aanwezig waaruit blijkt dat
 - er sprake is van een dergelijke stoornis, en
 - dat de verplichting een tweede moderne vreemde taal te volgen het de kandidaat, onafhankelijk van zijn wil, naar verwachting onmogelijk zal maken het diploma te behalen, terwijl hij dit diploma zonder deze verplichting wel zal kunnen behalen.
- b) er is een onderwijskundig rapport van de school over de schoolloopbaan van de kandidaat opgemaakt waaruit blijkt dat
 - de stoornis op een vergelijkbare wijze in de voorgaande leerjaren het leren van de kandidaat heeft beïnvloed
 - de problemen dusdanig groot zijn dat de leerling niet het eindniveau zal kunnen halen dat bij zijn verstandelijke vermogens past. De leerling is dus niet in staat om minimaal een 4 als eindcijfer te halen.
 - de leerling vanwege deze stoornis in en/of buiten school extra begeleiding heeft gekregen.
 - de leerling (intern of extern) ondersteunende uren in dit vak heeft gevolgd.
 - de leerling zich op school en thuis optimaal heeft ingezet door compenserend te werken.
 - de leerling verschillende leerstrategieën heeft ingezet. Hier is het gebruik van ondersteunende technologie, zoals spraaksynthese, een voorbeeld van. Over de mogelijkheden is overleg met de dyslexiecoach geweest.

In het rapport wordt ook vermeld of de kandidaat verlichting is verleend van het volgen van het onderwijs in Frans en/of Duits in de onderbouw. Indien dit het geval wordt dit bij de beslissing over het verlenen van de ontheffing betrokken.

Bij toepassing van ontheffing wordt de taal vervangen door ander vak met een normatieve studielast van tenminste 440 uren, ter keuze van de leerling, voor zover het bevoegd gezag deze als zodanig aanbiedt. Het bevoegd gezag delegeert de beslissing tot het verlenen van deze ontheffing en het aanbieden van het vervangende vak aan de directeur.

4VWO

Doordat het Leonardo College in klas 4VWO een extra vak aanbiedt, zijn er twee mogelijkheden:

- de leerling kiest een ander vak in plaats van de tweede MVT, hij heeft dan evenveel vakken als ieder ander in 4VWO en kan na afloop van het schooljaar desgewenst een vak laten vallen (binnen de mogelijkheden).
- de leerling kiest geen ander vak, hij heeft dan een vak minder dan ieder ander in 4V en kan na afloop van dat schooljaar geen vak meer laten vallen. De vrijgekomen tijd moet hij op school steken in zijn andere vakken.

5 VWO

Een ontheffing betekent dat de taal moet worden vervangen door één van de andere examenvakken met een normatieve studielast van tenminste 440 uren. Wanneer bij de overgang van 4VWO naar 5VWO is gekozen voor een extra vak, voldoet de leerling reeds aan deze eis.